

De kunst van het improviseren

Hoe kan muziekonderwijs aansluiten bij het beeld van het competente kind? Die vraag stond centraal in het onderzoek van Melissa Bremmer en Annemieke Huisingh. Rondom de presentatie van dit onderzoek vond op woensdag 15 april 2009 aan de Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten (AHK) een expertmeeting plaats over muzikeducatie voor jonge kinderen. Het bleek een inspirerende middag vol uitwisseling en mooie praktijkvoorbeelden om de muzikaliteit van jonge kinderen te stimuleren.

Tekst: Bea Ros

Wat is muziek? Vraag het aan een aantal mensen en je krijgt verschillende antwoorden. De een zal beginnen over ritme en melodie, de ander over notenbalken en een derde over geluidsgolven. Stel de vraag aan jonge kinderen, zoals onderzoeksters Melissa Bremmer en Annemieke Huisingh deden, en je kunt als antwoord krijgen: 'Muziek is als geluiden heel mooi door elkaar gaan.'

De onderzoeksters kozen deze treffende uitspraak als titel voor hun onderzoeksrapport. Het vormde ook de titel van de expertmeeting die het lectoraat Kunst- en cultuureducatie van de AHK organiseerde rondom de presentatie van het onderzoeksrapport. "Dit onderzoek is prototypisch voor wat ik binnen mijn lectoraat nastreef", stelde lector Folkert Haanstra in zijn inleiding. Idealiter zou kunst- en cultuureducatie gebaseerd moeten zijn op authentiek leren: vanuit een intrinsieke motivatie zijn kinderen in levensechte ("authentieke") contexten actief bezig betekenisvolle kennis en ervaringen op te doen. Binnen hun leren moet volop ruimte zijn voor eigen vragen en interesses en voor samen leren met anderen. In de schoolse praktijk gelden nogal eens beperkingen in tijd en deskundigheid. Schoolkennis staat dan haaks op levenskennis, zoals schoolkunst niet hetzelfde is als thuiskunst. Om leerkrachten handreikingen te kunnen geven om hun kunstonderwijs te verbeteren is empirisch interventieonderzoek nodig, aldus Haanstra.

En dat is precies wat Bremmer en Huisingh hebben gedaan. Allereerst hebben ze de gangbare praktijk van het muziekonderwijs aan kleuters geanalyseerd. Dit heeft met authentiek leren weinig te maken: het is klassikaal, maakt geen gebruik van de beschikbare rijkdom aan muziek, maar benut slechts speciaal voor kinderen gemaakte 'schoolmuziek', kinderen maken geen kennis met echte muziekinstrumenten, maar met zogeheten Orff-instrumentarium en de lessen blijven binnen de muren van de school. Op basis van hun analyse hebben beide onderzoeksters enkele interventies geformuleerd en deze vervolgens uitgeprobeerd op een Amsterdamse basisschool. Hun pilotproject was erop gericht kinderen de kans te geven kennis te maken met echte muziek, musici en instrumenten en diverse muzikale rollen (luisteraar, uitvoerder, componist en improvisator) uit te proberen.

Naast dit onderzoek werden tijdens de expertmeeting projecten en praktijkvoorbeelden van anderen gepresenteerd. Rode draad in de workshops en in de openingslezing van Susan Young is de notie van het competente kind: kinderen zijn geen amuzikale wezens, maar bezitten daarentegen een aangeboren muzikaliteit. Het is de kunst voor educatoren om die muzikaliteit te koesteren en te stimuleren.

Peuters met pannendeksels

Susan Young (universiteit van Exeter en universiteit van Roehampton) doet al jaren onderzoek naar jonge kinderen en muziekonderwijs. Het is, zoals ze stelde in haar openingslezing, een verwaarloosd en bovendien moeilijk onderzoeksterrein. De leeftijdsgroep 0-6 jaar herbergt immense verschillen - een baby verschilt veel meer van een 3-jarige dan een 8- van een 10-jarige. Van een muziekcurriculum voor jonge kinderen, laat staan van kwaliteitsstandaarden, is nauwelijks sprake. "De meeste lessen voor jonge kinderen zijn afgeleid van lessen voor oudere kinderen. Een beetje makkelijker en een beetje korter en that's it."

Young gaf een overzicht van recente bevindingen uit onder meer neuroscience en onderzoek naar muziekperceptie bij jonge kinderen. Zo wijst steeds meer onderzoek erop dat kinderen een aangeboren muziekgevoel bezitten. "Je hoeft er dus niet iets in te stoppen, je hoeft alleen maar te zorgen dat het behouden blijft." Om te variëren op Simone de Beauvoirs bekende adagium: Je bent niet onmuzikaal, je wordt onmuzikaal gemaakt.

De aangeboren vermogens van kinderen zijn veerkrachtig: (hersenen)onderzoekers hebben afgerekend met de mythe dat alles in de eerste drie levensjaren moet gebeuren en dat anders talenten verloren gaan. Dat is gelukkig niet zo, maar stimulatie en interactie is wel degelijk belangrijk. Young bepleitte veel meer onderzoek naar wat spontane muziekkuitingen van jonge kinderen eigenlijk behelzen. Nu hebben we daar nauwelijks zicht op. Om dit te illustreren toonde ze een videofilmje van peuters die zich uitleefden met pannendeksels. "Is dit lawaai? Verkennen van geluiden? Of is dit kindermuziek?" Spontane muziekkuitingen van kinderen worden nogal eens ontmoedigd. "Kindertekeningen worden bewaard en opgehangen. Als kinderen muziek maken, krijgen ze echter nogal eens te horen 'wees eens stil' of 'maak eens niet zo'n herrie'. Het wordt geassocieerd met gebrek aan zelfbeheersing."

Het is belangrijk dat ouders en opvoeders kinderen stimuleren expressief te zijn. In die zin toonde Young zich aanhanger van de filosofie van Reggio Emilia: het kind construeert actief zijn eigen ervaringen, de omgeving dient het kind daarbij te helpen en te stimuleren. Youngs eigen centrale notie is 'communicative musicality': muziek als nonverbale communicatie tussen mensen. Bij jonge kinderen gaat muzikale expressie vaak hand in hand met taal- en bewegingsspelletjes. "Die spelletjes zijn ritmisch, dynamisch en vol herhalingen - do it again and a bit more. Samen muziek maken is communicatief, sociaal en speels."

Young sloot haar lezing af met enkele tips voor het muziekonderwijs. Zorg voor interessante instrumenten en een goede geluidsruijme. Maak video-opnames van kinderen die bezig zijn met muziek en bekijk deze naderhand samen met hen. Ten slotte waarschuwde ze voor een tweedeling: "Technische muzieklessen voor middleclasskinderen en korte, spontane muziekbeoefening voor kinderen uit achterstandsmilieus."

Memorable muziekervaring

Na de openingslezing werden in zes parallelsessies voorbeelden van muziekeducatie voor jonge kinderen gepresenteerd. Twee workshops waren gewijd aan muziek in de voorschoolse situatie. Young vertelde over een muziekproject op kinderdagverblijven in Londen. Max Brenman en Debby Korfmacher lichtten de activiteiten toe van hun vijf jaar geleden opgerichte Stichting Memorable Momenten. Het concept is eenvoudig: een professioneel musicus bezoekt met zijn instrument een kinderdagverblijf, peuterspeelzaal, voorschool of ouder-kindgroep. Uitgangspunt is, zo vertelde Brenman,

'being in their world' om vervolgens kinderen in de wereld van de muziek en de muzikant te kunnen brengen.

In een bestek van vijftien minuten legt de musicus contact met zijn jonge publiek, weet hij hun aandacht vast te pakken en speelt hij een (meestal) klassiek muziekstuk. Op videofragmenten was bijvoorbeeld te zien hoe een klarinettiste als een gek op haar instrument staat te blazen, zonder er veel geluid uit te krijgen. Hoe roder en boller haar wangen worden, hoe harder de kinderen het uitgieren van het lachen. Maar dan haalt ze een klein zwart doosje uit haar tas. Wat zou daar in zitten? Een klein rietje waar wel geluid uit komt! Nadat het rietje op de klarinet geplaatst is, speelt ze een prachtig stuk waar de kinderen ademloos naar luisteren.

Alle bij de stichting aangesloten artiesten krijgen een coaching waarin ze leren hoe ze dat contact met kinderen kunnen leggen. "Gewoon maar binnenkomen en je stuk spelen, dat werkt niet, dat is veel te afstandelijk. Wij beogen juist een intense muzikale ervaring", vertelde Brenman. In praktijk blijkt dat het ook voor de musici zelf een intense ervaring is. "Je keert weer even terug naar de kern, naar waarom je zelf van muziek houdt."

Op dit moment is de stichting bezig haar activiteiten uit te breiden naar de onderbouw van basisscholen. Gemikt wordt op iets langere bijeenkomsten (20-25 minuten) waarbij behalve de muzikale ervaring, kinderen ook uitleg krijgen over het instrument en de artiest vertelt waarom hij muzikant is geworden en voor dit instrument heeft gekozen.

Georganiseerde chaos

Vier workshops waren gewijd aan groep 1 en 2 van de basisschool. Onderzoeksters Melissa Bremmer en Annemieke Huisingsh bespraken de bevindingen van hun muziekproject op een Amsterdamse basisschool. In een tweede workshop vertelden musici van het Amsterdam Sinfonietta over hun aandeel hierin. Ad van der Heijden en Lydia de Jong lichtten hun methode voor ontwikkelingsgericht muziekonderwijs, 'Gevangen in een schelp', toe.

Studiecoördinator Adri Schreuder en vakdidacticus Hans van de Veerdonk van het Conservatorium van Amsterdam ten slotte vertelden hoe zij studenten leren om muzieklessen te geven in groep 1 en 2. Ook zij beogen muziekonderwijs waarin authentiek leren voorop staat en kinderen hun eigen muzikaliteit verkennen. In de module 'Ritmes rond de Wereld' leren studenten eigen lessen in wereldmuziek te vertalen naar een les voor de basisschool. Ze krijgen als opdracht een verhalende context te bedenken waarbinnen ze in de klas aan de slag kunnen met exotische instrumenten als een gamelan, djembe of darbuka. De kinderen worden uitgenodigd zelf geluiden, ritmes en pulsen te produceren. "De doorsnee basisschoolleerkracht vindt het lastig om muzikales te geven", vertelde Van de Veerdonk. "Niet alleen missen ze vaak de deskundigheid, het chaotische van muziek staat haaks op de orde in de klas. De kunst is om te komen tot georganiseerde chaos."

Dat bleek ook voor conservatoriumstudenten nog best lastig, bleek uit de getoonde videofragmenten. Nog te vaak geven ze zelf de toon aan en imiteren kinderen slechts de door hen verzonden geluiden of ritmes. "Dat is reproductie in plaats van spontane productie. De student moet leren facilitator van die productie te zijn." Of zoals Susan Young in haar lezing al stelde: "De ware onderwijzerskunst zit 'm erin dat een leerkracht of musicus precies weet wanneer hij het kind volgt in diens muziek en wanneer hij zelf een nieuw element inbrengt."

Amsterdamse Hogeschool voor de Kunsten

De expertmeeting telde zo'n zeventig deelnemers, afkomstig uit alle bij muziekeducatie betrokken partijen (musici, onderzoekers, docenten, opleiders en brancheorganisaties). "Is iedereen zich bewust van de eigen rol en zijn we voldoende toegerust om die rol te spelen", vroeg gespreksleider Maria Wüst (AHK) in de slotdiscussie. Ja en nee, zo bleek uit de antwoorden. De kunst van improviseren bleek voor allen essentieel. Zo gaven de musici van Sinfonietta aan door het schoolproject enorm te zijn veranderd: "We hebben geleerd te improviseren." Ook voor (beginnende) leerkrachten is improviseren belangrijk. Goed muziekonderwijs vergt bovendien kennis van de ontwikkeling van kinderen.

Voor alle aanwezigen was de winst van onderlinge samenwerking zonneklaar. Docenten leren van musici, musici van docenten. En hun samenwerking levert onderzoekers binnen het lectoraat weer een mooie proeftuin op: zij kunnen onderzoeken welke rol kunstenaars (kunnen) spelen in het leerproces van kinderen.

Zie ook

www.memorabelemomenten.nl

www.sinfonietta.nl